

Sociologia și politica. Răspuns lui Anthony Giddens¹ și Cătălin Zamfir²

Vladimir Pasti³

*Facultatea de Științe Politice,
Școala Națională de Studii
Politice și Administrative,
București*

Sursa: Revista Inovația Socială nr. 1/2009 (ianuarie-iunie) pp. 1-10

URL stabil: <http://www.inovatiasociala.ro/index.php/jurnal/article/view/33>

Publicată de: Institutul de Cercetare a Calității Vieții

Revista Inovația Socială este o revistă online creată în cadrul proiectului „Inovația Socială - Factor al dezvoltării socio-economice”, proiect coordonat de Prof.dr. Cătălin Zamfir în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții. Această revistă utilizează politica liberului acces la conținut, pornind de la principiul conform căruia cercetarea deschisă publicului sporește schimbul global de cunoaștere. Inovația socială este o revistă electronică pe care cititorii o pot urmări pe măsură ce este scrisă și pe care o pot scrie ei înșiși. Revista va avea o apariție bianuală, dar fără a avea o dată de apariție, ci un interval în care este scrisă. Astfel, în lunile ianuarie-iunie 2009 va fi scris primul număr. În perioada respectivă, pe platforma online vor fi publicate în timp real contribuțiile și dialogurile generate între cititori și contribuitori.

Prin accesarea articolelor din arhiva Revistei Inovația Socială indicați acceptarea termenilor și condițiilor de utilizare care sunt disponibile la adresa <http://www.inovatiasociala.ro/> care indică, în parte, faptul că puteți utiliza copiile articolelor doar pentru utilizare personală, necomercială. Vă rugăm să contactați redacția pentru alte tipuri de utilizare la adresa contact@inovatiasociala.ro.

Orice copie a materialelor din Revista Inovația Socială trebuie să conțină aceeași notă de drepturi legale, așa cum apar acestea pe ecran sau tipărite.

---

¹ „A Call To Arms”, The Guardian, 26 nov. 2006.

² „Răspunsul sociologiei la criza economică”, Revista de Inovație Socială, nr. 1, ianuarie-iunie 2009.

³ Vladimir Pasti este profesor la Facultatea de Științe Politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București

SOCIOLOGIA ȘI POLITICA. Răspuns lui Anthony Giddens și Cătălin Zamfir

Vladimir Pasti

Rezumat:

Voci competente precum A. Giddens în Marea Britanie (2006) și C. Zamfir în România (2009) afirmă că sociologia, ca știință academică, se află în declin sub aspectul prestigiului său, al interesului public și al importanței cercetărilor sale. Această lucrare argumentează că ne confruntăm cu un proces social ale cărui cauze își au originile în schimbările care au avut loc în relația dintre sociologie (cercetarea științifică a societății moderne) și politică. Sociologia a fost importantă ca știință atât timp cât diferite grupuri de politicieni s-au confruntat pe tema celui mai bun sistem de distribuție a resurselor sociale și economice ale societății. În asemenea împrejurări, paradigme sociologice alternative au fost dezvoltate pentru a sprijini legitimitatea unor sisteme de distribuție alternative. Mecanismul este la fel de vechi precum istoria politică cunoscută și are avantaje, când opțiuni politice alternative pentru sisteme de distribuție alternative se aflau în competiție, și dezavantaje, când un sistem de distribuție dominant nu era de contestat de nici o opțiune politică alternativă. Ultimele decenii ilustrează perioade când un sistem de distribuție necontestat politic – „capitalismul pieței libere” – a dominat atât acțiunea politică, cât și ideologia academică și cotidiană, prin globalizare și postcomunism. Actuala criză financiară și recesiunea economică pe care le-a produs atât în economiile dezvoltate, cât și în economiile în dezvoltare precum cea a României, pun la îndoială sistemul dominant de distribuție, dar sociologia și sociologii sunt slab pregătiți pentru o dezbatere și, deci, pentru o reînnoire.

Cuvinte cheie: relația între sociologie și politică, sistem de distribuție a resurselor, criză financiară

Abstract:

Competent voices, like A. Giddens in UK (2006) and C. Zamfir in Romania (2009), claim that sociology, as an academic science, is declining in prestige, public interest and significance of its researches. This paper argues that we face a social process whose causes are rooted in the changes that took place in the relationship between sociology (the scientific research of modern society) and politics. Sociology was significant as a science as much time as different groups of politicians confronted themselves on the issue of the best distribution system of social and economic resources of the society. In such conjunctures, alternative sociological paradigms developed in order to support the legitimacy of alternative distribution systems. The mechanism is as old as known political history, and it had its “ups”, when alternative political options for alternative distribution systems were competing, and “downs”, when a dominant distribution system was unchallenged by alternative political options. The last decades illustrate times when a politically unchallenged distribution system – the “free market capitalism” – dominated both the political action, and the academic and everyday ideology, via globalization and post communism. The present financial crises and the economic recession it produces, both in developed and in developing economies like Romania’s, are questioning the dominating distribution system, but sociology and sociologists are poor prepared for a debate and, thus, for renewal.

Keywords: the relationship between sociology and politics, resource distribution system, financial crises

1. Evoluția paradoxală a sociologiei

Trei ani și o criză financiară mondială urmată de recesiune economică în Occidentul dezvoltat despart cele două studii, deși problemele pe care le pun sunt asemănătoare, iar răspunsurile se grupează în categorii similare. Ceea ce dovedește că nu criza economică este problema, și nici răspunsul la criză nu este marea șansă a sociologiei de a se afirma din nou ca o știință majoră a realităților societății.

Ca în orice cercetare științifică, primul lucru pe care îl văd cei doi sociologi este o realitate empirică – scăderea importanței și popularității sociologiei academice și universitare în ultimele decenii. Amândouă această evoluție le apare ca fiind paradoxală, pentru că logica cercetării afirmă că evoluția societății moderne se desfășoară în asemenea condiții încât ar fi trebuit mai degrabă să stimuleze și cercetarea sociologică și dezvoltarea teoretică a acesteia. Pentru Giddens, care se ocupa, în 2006, de evoluția sociologiei în țările dezvoltate, fenomenul care făcea sociologia indispensabilă era globalizarea, cu marile schimbări sociale, economice și politice pe care le producea, puțin cunoscute și încă și mai puțin controlate. Pentru Zamfir, în 2009, care se ocupă de evoluția sociologiei românești, situația trebuia, teoretic cel puțin, să fie încă și mai favorabilă sociologiei pentru că, înainte de a intra în criză, România a trecut printr-o tranziție care a implicat schimbarea radicală a mai tuturor instituțiilor fundamentale ale societății, ca să nu mai vorbim de cele ale economiei și ale politicii. Iar sociologia ar fi trebuit să fie întrebată despre asta.

Schimbările, atât cea produsă de globalizare, cât și cea produsă de tranziție, au avut până la urmă loc, dar, în lipsa cunoașterii sociologice, au produs deficiențe structurale atât de grave încât au pus sub semnul întrebării însăși economia capitalistă de piață – prin evoluția necontrolată a globalizării ca expansiune a capitalului, eliberată de orice constrângeri sociale sau politice – și însăși rezultatele tranziției românești, căreia actuala criză financiară și recesiune economică îi dezvăluie deficiențele structurale. Zamfir observă foarte corect că recesiunea românească de astăzi nu se datorează atât crizei financiare mondiale, ci proastei restructurări – atât a societății, cât și a economiei și a politicii – care a fost considerată „reformă” în anii 90. Așa cum un drum prost construit – o metaforă extrem de familiară românilor – își dezvăluie gropile și fisurile după prima iarnă, tot așa economia românească și-a dezvăluit, grație crizei mondiale, fisurile și incoerențele structurale în momentul în care fluxul de capital străin nu a mai acoperit găurile și deficitele drumului numit „tranziție”.

Or, împinsă la zi de globalizare și apoi de criză la nivelul lumii dezvoltate (Giddens), și de tranziție și apoi de criză în cazul României, sociologia ar fi trebuit să iasă la lumină, precum medicina în timpul unei epidemii, și să preia cel puțin o parte a efortului de reconstrucție. Ceea ce, însă, nu se întâmplă. Merită menționat că nu s-a întâmplat nici în cazul medicinei din timpul epidemiilor. Marile epidemii din istoria omenirii nu au fost abordate cu mijloace științifice, ci cu mijloace administrative și, în consecință, și-au făcut de cap cum au vrut. Medicina s-a ocupat de ele după ce acestea s-au epuizat. La fel, marile schimbări sociale, economice și politice și-au făcut de cap – în sensul că au produs toate acele efecte sociale și colaterale care puteau fi produse – fără să fie modelate în nici un fel de sociologie sau de știința despre societate, oricum s-ar numi ea. Giddens remarcă că sociologia s-a dezvoltat ca urmare a celor trei revoluții care au dominat trecerea de la secolul al XVIII-lea la cel de al XIX-lea: revoluția industrială, revoluția politică seculară și revoluția urbană. Dar uită să amintească că ea s-a dezvoltat abia după ce aceste revoluții și-au produs efectele și tocmai ca o consecință a respingerii de către societate a efectelor lor imediate. Zamfir argumentează că sociologia a fost eliminată din modelarea tranziției românești tocmai de existența unor „rețete” pre-stabilite ale tranziției și că abia efectele colaterale ale aplicării acestora ar putea să facă sociologia necesară, dacă cineva ar dori să combată aceste efecte.

Interesant este faptul că ambii cercetători identifică aproximativ aceleași cauze ale diminuării importanței, popularității și rolului sociologiei în cercetarea realităților și, mai ales, în modelarea lor. Ele sunt trei: (1) remanența unei ideologii a liberalismului economico-politic ca bază teoretică și științifică a practicii politice și economice, chiar și după ce forța sa politică s-a diminuat, cel puțin în lumea dezvoltată; (2) orientarea sociologiei către studii minore, identificate de Giddens în „specializarea” excesivă a sociologiei pe sectoare „mici” ale problematicii sociale, iar de Zamfir în cantonarea acestora pe probleme sociale secundare ale tranziției (de la sărăcie și politicile sociale și până la sondajele de opinie publică); (3) pierderea de către sociologie a unui factor vag, dar esențial, care ar putea fi o atitudine, o utopie sau „imaginația sociologică”, și care, până la urmă, se traduce în abandonarea „marii teorii” sau a teoriei despre societate, în dauna „micilor teorii”, singurele strict funcționale în raport cu cerințele principalilor finanțatori ai cercetării sociologice: capitalul și statul.

Această enumerare de „factori” este, însă, o falsă explicație. De fapt, nu este decât o lamentație care transferă responsabilitatea deprecierei sociologiei în ultimele decenii, pe de o parte, asupra societății, care nu a dorit să-și folosească sociologii, iar pe de altă parte asupra sociologilor, care nu se mai ridică la nivelul „marilor” din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, de la Spencer, Marx, Weber și Durkheim, la Pareto, Schumpeter, C.W.Mills și alte nume incluse în toate sumarele de istorie a sociologiei. Dar, la fel ca și globalizarea, ca și criza financiară și ca și tranziția postcomunistă, diminuarea sociologiei nu este o simplă întâmplare, ci un fenomen social care trebuie explicat la rândul său prin alte fenomene sociale.

Eroarea pe care o comit atât Giddens, cât și Zamfir constă în identificarea fenomenului cu unul dintre efectele sale. Dacă faci o asemenea confuzie, dacă tratezi efectul ca pe fenomenul însuși, ajungi la concluzii „ciudate” și la recomandări ineficiente. De exemplu, dacă consideri efectul drept fenomen, atunci pagubele produse de un incendiu sunt principalul obiectiv al cercetării, o problemă asupra căreia se va concentra orice societate de asigurări. Iar concluzia ciudată – și reală – este că pompierii sunt principalii producători de pagube. Rezultatul unei asemenea cercetări ar putea fi un program de modificări a utilajelor și a acțiunilor pompierilor și nu este exclus ca în urma acestuia să se obțină scăderi de câteva procente ale pagubelor și o creștere corespunzătoare a profiturilor societăților de asigurări, care se vor felicita astfel că au finanțat asemenea cercetări. Invers, dacă în loc să te concentrezi asupra efectului (pagubele produse de incendiu, respectiv diminuarea sociologiei) te concentrezi asupra cauzelor (cauzele incendiului, respectiv cauzele diminuării sociologiei). Atunci, în cazul incendiului, vei avea recomandări referitoare la calitățile materialelor de construcție, la proiectele de dezvoltare urbană etc. Dar aici începe necazul, pentru că asta presupune o mulțime de lucruri, între care politici financiare, fiscale, urbanistice și de asigurări, noi materiale și deci noi industrii și, mai ales, noi reglementări, adică un altfel de mod de a face politică. Și cu asta am ajuns la miezul problemei – politica.

2. Funcția politică a sociologiei

Cel mai vechi text politic de care dispunem descrie, pe de o parte, rezultatele unei cercetări sociologice, iar pe de altă parte voința politică de a schimba societatea. El a fost scris în anul 2050 BC, are ca autor pe regele sumerian Ur-Nammu și sună astfel:

“Then did Ur-Nammu the mighty warrior, king of Ur, king of Sumer and Akkad, by the might of Nanna, lord of the city... establish equity in the land. ... The orphan was not delivered up to the rich man; the widow was not delivered up to the mighty man; the man of one shekel was not delivered up to the man of one mina.” [„Atunci, Ur-Nammu, marele războinic, rege în Ur, rege în Sumer și Akkad, prin puterea lui Nanna, zeul orașului, ... a stabilit echitatea în țară. ... Orfanul nu a mai fost supus bogatului; văduva nu a mai fost supusă celui puternic; omul cu o avere de un shekel nu a mai fost supus celui cu o avere de o mină”.]

Din perspectivă modernă, avem de a face cu o investigație sociologică a problematicii sociale a societății de atunci, precum și cu o intervenție politică destinată a o modifica, pe baza unui sistem de valori care avea în centru său „echitatea”. O valoare foarte modernă, pe care stânga din țările dezvoltate se tot străduiește, de mai multe decenii, să o definească într-un mod care să fie compatibil cu ceea ce ideologii contemporani denumesc „economie de piață” și care, este, în realitate, economie capitalistă într-una sau alta dintre formele sale. Acest cel mai vechi text, stabilește, acum 4 milenii, o triadă esențială: (1) o valoare fundamentală; (2) o cunoaștere a societății în măsura în care ea deviază de la valoarea fundamentală afirmată și putem presupune și un „cunoscător”, adică un cercetător, oricât de primitive ar fi fost metodele sale de investigație; (3) un „inginer social”, adică un politician care, dispunând de mijloacele necesare (statul) modifică realitatea socială pentru a o pune de acord cu valoarea.

Mai merită subliniate trei lucruri.

În primul rând, că acest text este cel mai vechi text cunoscut ce definește rolul și funcțiile statului, ca instrument al puterii politice, și îl definește ca instrument de modificare a realităților sociale, conform unor opțiuni politice clare și ferme.

În al doilea rând, că nu este câtuși de puțin izolat. Următorul text ca vechime pe care îl cunoaștem afirmă același lucru. El îi aparține celebrului Hamurabbi (1780 BC) și sună astfel:

„When Marduk sent me to rule over men, to give the protection of right to the land, I did right and righteousness in . . . , and brought about the well-being of the oppressed.” [„Când Marduk m-a trimis să domnesc asupra oamenilor și să instaurez legalitatea în țară, am făcut ce trebuia și am făcut dreptate... și am promovat bunăstarea celor oprimați”.]

În al treilea rând, că această viziune fundamentală cu privire la politică, la stat, la societate și la sociologie, a supraviețuit celor peste patru milenii care au trecut de la cea mai veche afirmare a sa în scris. Iată, de exemplu, re-afirmarea ei într-un fragment din Declarația Mileniului, adoptată de Adunarea Generală a ONU în 2000:

„We, heads of State and Government ... believe that the central challenge we face today is to ensure that globalization becomes a positive force for all the world's people. For while globalization offers great opportunities, at present its benefits are very unevenly shared, while its costs are unevenly distributed.”

Declarația Mileniului are, ca și cea a lui Hammurabi, aceleași componente: o valoare centrală (distribuția echitabilă), o analiză socio-economică a efectelor globalizării care constată încălcarea valorii și măcar declararea voinței politice de a schimba această stare de fapt. Din nou avem trio-ul: valoare, cercetare (sociologică) și acțiune politică destinată modificării realității. În acest triunghi, două elemente sunt indestructibile: valorile și politica. Nu există societate fără valori, așa cum, în prezent, numărul societăților care nu sunt organizate în state conduse de politicieni este neglijabil. În consecință, în întreaga lume avem de a face cu politicieni ce conduc state (instrumentele principale ale modificării sau reproducerii societăților ca atare) în baza unor valori pe care societatea le acceptă, de vreme ce nu îi schimbă pe acei politicieni. Al treilea element, cel referitor la cunoașterea societății și, în societatea contemporană, la cunoașterea științifică a societății, este însă labil.

Denumesc, în continuare, cunoașterea științifică a societății, indiferent de domeniul asupra căruia este pus accentul, „sociologie”. Nu o să deschid aici o discuție despre diviziunile dintre științele despre societate, despre diferențele dintre economie, ceea ce se predă în universități ca fiind sociologie, istorie, psihologie socială, antropologie culturală și alte nume de catedre universitare. Pentru că diviziunea birocratică și financiară într-o universitate sau între secțiile unei academii este

deloc sau prea puțin legată de diviziunea reală dintre răspunsurile la problemele cunoașterii societății. În consecință nu am nici un fel de înțelegere pentru acel aspect din problema lui Giddens, pe care îl consider o falsă problemă, în care deplânge creșterea popularității psihologiei, în dauna scăderii popularității sociologiei. Așa cum nu cred că Zamfir are dreptate să se plângă de creșterea popularității în România a științelor economice sau a cercetărilor de piață, în dauna sociologiei. Așa cum spuneam mai sus, concentrarea exagerată pe efect conduce la concluzii eronate. Efectul poate fi ușor citit ca o pierdere a competiției dintre științele sociale de către sociologie, în favoarea economiei, sau a psihologiei, sau a marketingului sau a altor științe sociale. Dacă însă ne preocupă cauza, atunci trebuie să ne întoarcem la politică și la cele trei elemente componente ale triumphiului definit, succesiv, de Ur-Nammu, de Hammurabi și de Declarația Mileniului.

Intenția mea este să reformulez problema sociologiei pornind doar de la analiza de conținut a celor trei texte prezentate mai sus. Pare o întreprindere minoră, dar eu cred că metodologia este mai corectă decât multe altele ce ar putea fi imaginate. Mai întâi, pentru că identifică ceea ce noi numim acum sociologie (în realitate, eu identific asta), cu un diagnostic acordat societății care este, cu siguranță, luat foarte în serios de factorul politic pentru a-și defini misiunea sa de menținere ca atare sau de schimbare a societății. În al doilea rând, pentru că elimină ipocrizia de a considera cunoașterea științifică a societății, adică sociologia, independentă de valorile sociale și politice dominante într-o societate la un moment dat. Secolul XX în sociologie s-a străduit din răspuțeri să separe științele sociale – cunoașterea științifică a societății – de ideologie, după o logică destul de ciudată, care considera că, în vreme ce cunoașterea era „bună”, ideologia era „rea” și care nu reușea să-și dea seama că ea însăși nu este altceva decât expresia unei ideologii specifice.

Aici avem nevoie de o precizare a termenului vag de „ideologie”. O ideologie este o combinație de trei elemente: (1) o valoare sau un sistem de valori care separă „binele” de „răul” într-un mod considerat legitim într-o societate, la un moment dat + (2) o explicație a existenței simultane a „binelui” și a „răului” în societate, a relațiilor dintre acestea și a cauzelor care mai permit încă existența răului, adică o teorie despre societate + (3) un algoritm (sau ceea ce americanii numesc „road-map”) al minimizării „răului” și maximizării „binelui” și care este propus ca program politic. Această combinație este valabilă pentru orice credință, și oricine vrea să ia cunoștință de ea în formă „pură” nu are decât să citească cărțile fundamentale ale oricărei religii, dar, mai ales, în Vechiul Testament, cărțile rebelilor profeți evrei. Marea modificare a ideologiilor care a avut loc odată cu secularizarea societății constă în înlocuirea inspirației sau mesajului divin și a dogmei ca explicație, cu explicația științifică a fenomenelor sociale. Aici se află „secretul” succesului sociologiei în secolele XIX-XX. Făcând eforturi excepționale pentru a fi recunoscută ca știință, prin adoptarea unor metode de studiu și inferență recunoscute a fi științifice datorită asemănării lor cu metodele utilizate de științele naturii, mai ales de către fizică, sociologia a introdus diagnosticul științific cu privire la societate, eliminând treptat diagnosticul de inspirație divină, ca și pe cel de natură strict dogmatică sau bazat mai ales pe informația și interpretarea cotidiană a realităților sociale. Dar, în acea perioadă „de aur” a existenței sale, a menținut cu mare grijă celelalte două componente: (1) legătura cu valoarea fundamentală; (2) legătura cu politica destinată schimbării societății conform valorii fundamentale. Cu alte cuvinte, în calitate de ansamblu indispensabil al trio-ului valoare – cunoaștere – politică, succesul sociologiei vreme de două secole a constat în capacitatea sa de a eficientiza practica politică orientată spre schimbarea politică a societății în conformitate cu o valoare fundamentală pe care atât politica, cât și sociologia o recunoșteau ca atare.

Iar aici se rupe filmul. Decăderea atât mondială, cât și națională a sociologiei a început în momentul în care această condiție nu a mai fost îndeplinită. Dacă ne raportăm strict la triumphiul nostru – valoare, cercetător al realității, politician care schimbă realitatea – observăm că există doar un singur loc în care această relație, care a asigurat succesul sociologiei până acum, se poate rupe. Ea se poate rupe doar dacă valoarea care întemeiază cercetarea (și explicația) sociologică diferă de valoarea care

întemeiază acțiunea politică de modelare a societății. Dacă valoarea de la care politica și sociologia pornesc este diferită, atunci explicarea sociologică a societății nu mai are nici o relevanță pentru politică, care va fi nevoită să se întemeieze în orice altceva decât în cunoașterea științifică. Triunghiul care descrie (sociologic) o realitate impune politicii să se întemeieze într-o explicație care să medieze între valoare și efectele intenționate ale practicii politice. Dacă nu dispune de o explicație științifică a societății, sau o refuză, atunci politica va fi nevoită să apeleze fie la religie (societățile teocratice, ilustrate mai ales de lumea islamică), fie la dogmă (societățile comuniste de până în 1985, societățile capitaliste dezvoltate de după 1980, societățile postcomuniste în tranziție de după 1989-1991), fie la gândirea și mitologia cotidiană (societățile moderne de după războiul rece).

Întrebarea cheie la care trebuie răspuns este, atunci: Când (în ce condiții) are loc ruptura dintre valoarea care întemeiază sociologia și valoarea care întemeiază politica? Răspunsul la această întrebare îl aflăm din analiza de conținut a celor trei texte program citate mai sus.

3. Sociologia, politica și sistemele de distribuție

Celălalt element comun al celor trei texte este că se referă, toate, la modificarea sistemelor de distribuție. În orice fel de societate, antică sau modernă, sistemele de distribuție sunt acel set de reguli după care sunt alocate resursele societății diferitelor grupuri existente în societate, iar, apoi, în interiorul grupurilor, subgrupurilor și chiar indivizilor. Textele pe care ne-am bazat pot fi descrise ca triunghiuri ale relațiilor dintre politician, sociolog și un sistem de valori. În realitate avem de a face cu patrulete, pentru că există și un al patrulea element, în funcție de care se constituie sau nu triunghiul respectiv. Este vorba de conflictul cu privire la sistemul de distribuție.

În oricare dintre cele trei texte avem de a face cu două sisteme de distribuție: unul „bun” și unul „rău”. Evident, caracterizarea ca „bun” sau „rău” depinde de sistemul de valori. Întâmplător, în cele trei texte prezentate avem o surprinzătoare permanență a unui sistem de valori dezirabil centrat în jurul valorii de „echitate socio-economică”, indiferent ce conținut ar fi avut aceasta în fiecare societate istoric concretă la care se referă textul. Iar conținutul echității este specific fiecărei societăți și fiecărui timp. Dar aceste diferențe pot fi ignorate aici. Important este că triunghiul există doar în cazul în care avem de a face cu o luare politică de poziție în alegerea între două sisteme de distribuție alternative. Caz în care se poate constitui triunghiul ce asigură includerea sociologiei în chiar centrul de greutate politică a unei societăți și, deci, succesul social, cultural și științific al acesteia. Textele lui Ur-Nammu și Hamurabi sunt destinate consacării victoriei politice a opțiunii acestora pentru un sistem de distribuție, în defavoarea celui alternativ, o victorie considerată mai importantă chiar decât simpla victorie militară – despre acestea avem mult mai multe stele și chiar mai vechi – asupra unui dușman delegitimat tocmai prin faptul că susținea un alt sistem de distribuție.

Dar, confruntarea între diferite sisteme de distribuție în societate este o întâmplare relativ rară în orice societate. Iar schimbarea sistemelor de distribuție este încă și mai rară. Sunt societăți, precum cele de vânători și culegători, care nu și-au schimbat sistemul de distribuție de mai bine de 100.000 de ani și în care nici nu pare posibilă competiția dintre sistemele de distribuție. Dar și unele societăți agricole, precum unele din Asia/Pacific par a face parte din această categorie. În aceste societăți, apariția, dezvoltarea și succesul sociologiei este imposibilă. Ele sunt dominate doar de sisteme de legitimize, iar succesul acestora este asigurat, indiferent cât de primitive ar fi construcția lor. Cele mai multe sunt simple sisteme mitologice sau pre-religioase.

În majoritatea societăților, sistemele de distribuție instituite la un moment dat sunt stabile, iar stabilitatea lor este asigurată de două caracteristici. Prima, și cea mai slabă, constă în puterea mecanismelor de legitimize a sistemului de distribuție. Este un factor cultural, întemeiat în

numeroase instituții sociale care au o lungă tradiție de funcționare eficientă și pe care societatea nu și dorește să le schimbe. Al doilea este chiar permanența sistemelor de distribuție. Cum sistemele de distribuție sunt, pe de o parte, expresia relațiilor de putere din societate, iar pe de altă parte sunt principalul mijloc de reproducere sau persistență a unui set de reguli referitoare la distribuție, contestarea și schimbarea sistemelor de distribuție este o întreprindere rară și riscantă. Și, întotdeauna, doar parțială. Știm asta pentru că, de-a lungul istoriei, unele dintre cele mai vechi reguli de distribuție a resurselor în societate – de la cele alimentare, la cele de putere și de status – nu s-au schimbat vreme de milenii, uneori chiar în ciuda schimbării sistemelor de distribuție principale. De exemplu, regula potrivit căreia orice sistem de distribuție va discrimina după gen, alocând mai multe resurse bărbaților decât femeilor, a supraviețuit din antichitatea pre-istorică și până în capitalismul post-modernist al zilelor noastre. La fel, regula discriminării în alocarea resurselor după rasă sau vârstă, în orice societate. Pe la sfârșitul anilor 90, un studiu al ONU cu privire la regulile distribuției resurselor în societățile lumii, moderne sau nu, constata că regula generală rămâne, în ciuda tuturor reformelor și a concepțiilor moderne despre egalitate etc. aceea că „negrii îi servesc pe albi, iar femeile îi îngrijesc pe bărbați”.

Ceea ce ne conduce la o întrebare esențială pentru sociologie: când și în ce condiții într-o societate apare o competiție (sau un conflict) între sistemele de distribuție alternative? Știm, deja, că apare rar. Știm, deja, că apare cam pe baza aceluiași sistem de valori ce pare a avea o permanență istorică cu totul remarcabilă – sistemul centrat (sau legitimat) pe „echitate”. Știm că valoarea de „echitate” reprezintă de fiecare dată, în fiecare societate specifică, un apel la o susținere politică din partea unor grupuri sociale care până atunci nu participau la politică și, deci, funcționale în raport cu interesele politice de moment ale uneia dintre componentele elitei politice aflate deja la putere. Avem de a face cu un mecanism complicat, pe care sociologia, din motive pe care nu le discut acum, s-a ferit vreodată să le dezvăluie, deși avea posibilitatea să o facă.

Mai știm, de asemenea, că în nici o societate nu există un singur sistem de distribuție, ci mai multe. Întotdeauna, unul este dominant, iar celelalte sunt periferice, în sensul că, deși sistemele secundare de distribuție permit complicarea structurii sociale și economice a societății, nu permit preluarea de către elitele sale a puterii politice în societate. De exemplu, în toate societățile în care principala activitate productivă era agricultura, de la Egiptul antic și până la România lui Carol I, principalul sistem de distribuție era definit prin relațiile de proprietate asupra pământului, asigurând cu grijă corelația dintre mărimea accesului la resurse – de orice fel, de la cele de consum și bani, la cele de status și prestigiu și culminând cu regulile de acces la puterea politică și la controlul statului și administrației – și mărimea proprietății funciare.

Sociologia ca știință, a apărut în momentul în care capitalismul incipient a început să conteste sistemul principal de distribuție al feudalismului. Atacul nu a fost inițiat de sociologie ci, așa cum era de așteptat, de politică și s-a desfășurat simultan pe mai multe fronturi, pentru că și mecanismele de legitimare și reproducere a acestuia erau multiple. Filosofia, economia, știința politică și sociologia au intrat în dispută, de partea ambelor tabere, într-un moment în care modelul științific al cunoașterii și al inferării încă nu ajunsese să fie modelul dominant de legitimare a deciziei și acțiunii politice sau a valorilor care stau la baza acestora două. Dar cum succesul capitalismului este strâns legat de ingineria tehnică, iar aceasta a forțat dezvoltarea științelor „naturii”, mai ales a fizicii și chimiei, în momentul în care, pe la începutul secolului al XIX-lea, însuși sistemul de distribuție principal al societății capitaliste a început să fie contestat, modelul de cunoaștere din știință a devenit model de legitimare socială și politică, iar sociologia ca susținător al unuia sau altuia dintre sistemele de distribuție a fost nevoită să reproducă deopotrivă modelul inginerului în practica socială și modelul pozitivist în construirea proiectului ingineresc. Altfel spus, sociologia s-a născut ca știință pentru că era considerată indispensabilă cunoașterea pozitivistă a societății pentru a putea pune la punct o inginerie socială ale cărei obiective erau stabilite politic. Acest proiect a fost descris prima

dată de către Auguste Comte, cel care a inventat, cu această ocazie, și numele de „sociologie”. Fără să-și dea seama, Comte a propus, ca model legitim de schimbare a societății capitaliste, modelul legitimat de capitalism pentru schimbarea industrial-capitalistă a feudalismului. Pe vremea aceea nici nu exista o altă alternativă.

Trei componente sunt necesare pentru a pune și a menține în funcțiune capitalismul industrial al secolului al XIX-lea: savantul, inginerul și capitalistul. Capitalistul este cel care fixează obiectivul și finanțează întregul proces, adică îi asigură resursele necesare existenței și finalizării sale. Inginerul este cel care construiește mijloacele tehnologice: mașina, echipamentul, procesul tehnologic, materia primă etc. Savantul are o funcție dublă. Pe de o parte, prin activitatea sa teoretică, stabilește dacă obiectivul capitalistului este realizabil sau nu (justifică investiția), iar pe de altă parte eficientizează munca inginerului – care constă în principal dintr-un lung șir de încercări și erori corectate – reducând, ca urmare a studierii realității, numărul foarte mare de încercări posibile, la un număr rezonabil de încercări, cu o probabilitate ridicată de succes, ce pot fi finanțate.

Un proces analog a avut loc în efortul de reconstrucție a societății după modelul reconstrucției naturii pe care îl propunea capitalismul victorios în societate. Rolul capitalistului, adică stabilirea obiectivului și asigurarea resurselor necesare este preluat de politician. Rolul inginerului social revine administrației, adică statului. Rolul savantului revine, evident, sociologului, chiar dacă uneori, în societățile secolului al XX-lea, este denumit economist. Se poate trasa o analogie extrem de apropiată între competițiile dintre diferite proiecte tehnico-economice, cum ar fi, de exemplu, cea dintre producția energetică de curent continuu sau de curent alternativ, și competițiile dintre diferite proiecte politico-sociale, cum ar fi competiția dintre capitalism și socialism. Elementul cheie în oricare dintre acestea este comun: obiectivul final de schimbare a realității existente. El este fundamentat în nemulțumirea unui subiect oarecare (capitalist sau politic) față de starea de fapt a realității, așa cum este ea cunoscută datorită științei (fizica sau sociologia), precum și în capacitatea științei respective de a descrie o realitate alternativă, care, din motive pe care nu le discutăm acum, este dezirabilă pentru subiectul institutor (capitalistul sau politicianul) și afirmată ca realizabilă de către savant (fizicianul sau sociologul). Dar, în același timp, trebuie subliniată și marea diferență dintre ele, căci această diferență se repercutează cu efecte importante asupra statutului sociologiei ca știință. Ea constă în „evoluția cumulativă” a proiectelor tehnico-capitaliste, opusă „evoluției diversificative” a proiectelor politico-sociale. Sursa acestei diferențe se găsește la nivelul efectelor succesului unui proiect.

În cazul unui proiect tehnico-economic, coordonat capitalist, succesul este absolut. Competitorii fie dispar definitiv, fie se retrag într-o nișă de piață, asumându-și un rol periferic. Aproape niciodată (în realitatea complicată a societăților, orice propoziție de tipul „Toți x sunt y” este falsă. Nici nu mai ai nevoie să o verifici.) o competiție între sisteme alternative nu se continuă la nesfârșit. Efectul acestei situații „de piață” asupra științelor naturii este major. El conduce la o succesiune de paradigme dominante care fie elimină paradigmele concurente, ca în cazul paradigmei deterministe eliminate de paradigma probabilistică în fizică, fie le fagocitează, ca în cazul paradigmei relativității, în fizică. Succesul de piață al unui proiect tehnologico-capitalist anulează sau periferizează grav toate celelalte proiecte alternative. O capacitate esențială a unei triade savant-inginer-capitalist este cea de a elimina, prin intermediul pieței, triadele alternative. Un efect major este eliminarea paradigmelor științifice și a eforturilor ingineresti alternative. Este imposibil de determinat câți dintre acești factori sunt de natură științifică – „progresul în cunoaștere” – și câți de natură capitalist-financiară (stoparea finanțării unor proiecte alternative). Ceea ce este sigur este că sistemul proiectelor tehnico-economice coordonate capitalist are avantajul de a avea un „arbitru” acceptat de toți participanții la proces. Acesta este piața, iar efectul acesteia se distribuie atât către ingineria tehnică, cât și către evoluția teoretică a științei. Din acest punct de vedere, triada capitalistă funcționează după un model darwinist simplificat la maxim.

Această situație nu se întâlnește însă în cazul sociologiei și al proiectelor politico-sociale. Experiența istorică ne spune că proiectele politico-sociale nu mor decât foarte rar, indiferent cât de categorică ar fi victoria proiectelor alternative. Istoria religiilor oferă, probabil, cea mai bogată documentație în domeniu. Mai aproape de timpurile noastre, reluarea, în tranziția postcomunistă românească, a proiectelor politico-sociale ale perioadei interbelice, iar în politica internațională a proiectelor geopolitice ale unei perioade chiar mai vechi, de către țări foarte moderne și cu politicieni creditați a fi foarte realiști, de la cei ai Germaniei sau Austriei, la cei ai Rusiei, USA sau UK, dovedește că aproape nimic nu dispare definitiv. Pentru științele sociale, rezultatul este major. Paradigmele, în loc să se înlocuiască, doar se diversifică, trăind împreună cu egală legitimitate. Politicienii proiectelor pot să decadă sau să se afirme, ceea ce, evident, afectează resursele alocate paradigmei sociologice ce susține proiectul, dar dispariția definitivă a acestora este un fenomen rar. În consecință, și dispariția unei paradigme sociologice este un fenomen rar. Fenomenul comun constă în „retragerea” unei paradigme într-o periferie precar asigurată cu resurse (financiare, de prestigiu, de confirmare științifică etc.) unde „vegetează” în așteptarea unor vremuri mai bune, despre venirea cărora poate să aibă toată încrederea.

Principalul rezultat al acestei comparații este oarecum surprinzător. El afirmă că gradele de libertate din schimbarea politico-socială – triada sociolog-funcționar de stat-politician – sunt mai mari decât în schimbarea tehnologico-economico-capitalistă. De asemenea, mai afirmă că, în vreme ce în științele fizicii (naturii), schimbarea se face prin cumulare a rezultatelor și exterminarea alternativelor, în sociologie ea se face prin diversificarea paradigmatelor, care supraviețuiesc împreună cel puțin atâta timp cât supraviețuiește posibilitatea politică a unui sistem de distribuție principal alternativ. Căci, direct sau indirect, explicit sau doar implicit, studiul societății este strâns legat de existența unor opțiuni politice pentru sisteme de distribuție alternative în societate. Iar, în ultimele două secole, cel puțin, aproape nici unul dintre sistemele de distribuție oferite drept alternativă la sistemul dominant – cel capitalist, al cărui mecanism central este format din piața reglementată de o coaliție formată din politicieni și marele capital – nu a dispărut definitiv ca alternativă politică, de la comunismul țărănesc ilustrat sângeros de khmerii roșii, dar încă supraviețuind în societăți asiatice sau latino-americe, și până la capitalismul ultra-liberal, care și-a construit „paradisuri fiscale” în mici insule geografice, dar mari centre financiare. Și pentru fiecare dintre acestea există câte o sociologie.

Așa încât, „decăderea sociologiei” la care se referă, ca lideri de opinie, Antony Giddens în lumea anglo-saxonă și social-democrată europeană, și Cătălin Zamfir, în mai puțin vocala sociologie românească, este un fenomen care poate fi pus sub semnul întrebării, dacă considerăm sociologia în cel mai general aspect al ei – acela de știință a societății. Așa cum am încercat să arăt mai sus, nici științele naturii și, cu atât mai puțin, științele societății nu se dezvoltă și nu se orientează, teoretic și metodologic, în funcție doar de cerințele interioare născute de nevoia de cunoaștere a realității. Dimpotrivă, direcțiile de dezvoltare ale științei și cunoașterii, fie ale naturii, fie ale societății, sunt puternic influențate de obiectivele politice ale societății în care ele se dezvoltă. Celebra dispută dintre Einstein și fizicienii mecanicii cuantice, dintre determinism și probabilism, a fost tranșată împotriva lui Einstein, în paralel cu transformarea sa într-o figură mitică a științei moderne, nu pentru că argumentele einsteiniene erau mai slabe, ci pentru că politica vremii de atunci – ca și cea de acum – a alocat resursele spre proiectele tehnologice politic și financiar dezirabile ale acelor și actualelor vremuri: tehnologiile nucleare, nano-tehnologiile etc. Visul lui Einstein despre marea teorie unificatoare a energiei era un proiect strict științific, a cărui adoptare ar fi amânat mai toate aplicațiile ingineresti ale fizicii pe o perioadă nedeterminată. Dacă proiectul lui Einstein ar fi fost adoptat și realizat, ne-am fi ales cu un secol de cercetare fundamentală în fizică, care ar fi semănat neplăcut de mult cu ceea ce Herman Hesse denumea „jocul cu mărgelile de sticlă”. În schimb, nu am fi avut armamentul nuclear actual, rețeaua de sateliți, computerele personale și internetul, și multe alte realizări tehnologice.

Un fenomen similar are loc și în științele sociale. Câtă vreme sistemul de distribuție principal al societăților moderne nu a fost pus sub semnul întrebării, cercetarea socială s-a rezumat la simple rezolvări de „exerciții exemplare” (Kuhn), care nu au mai multă valoare de întrebuințare decât exercițiile pentru școlari din culegerile de probleme de fizică sau matematică. Economia, de exemplu, care este nevoită să ofere în fiecare an un premiu Nobel, a ajuns realmente să reproducă „jocul cu mărgelile de sticlă” în forme din ce în ce mai matematizate și, în paralel, mai îndepărtate de realitate. Sociologia academică s-a refugiat nu atât de mult în sondajele de opinie și în cercetările de piață, ci mai degrabă în noua modă a „cercetărilor calitative” și a „studiilor metodologice”, pe de o parte, și în elaborarea de rapoarte cu valoare legitimatorie pentru diferitele ideologii dominante ale vremii. De exemplu, cele pro sau cele contra globalizării. Asemenea prelucrări de statistici simple sau interpretări sofisticate ale impresiilor și observațiilor locale ale cercetătorilor au proliferat. Știu că voi stârni multă mânie sociologică, dar eu continui să nu înțeleg de ce observația simplă „Orice închisoare are un gard”, sau „Execuțiile criminalilor în societățile moderne se fac discret și nu în public” sunt generatoare de școală sociologică. Nu înțeleg de ce complicarea continuă a descrierii matematice a jocului de șah este generatoare de școală în economie. În schimb, pot să înțeleg de ce un practician (Mohammad Yunus) cu idei simple, dar atât de eficiente încât zeci de ani de practică nu le-au întrerupt succesul primește premiul Nobel pentru pace, în loc de cel pentru economie, pentru că a pus în discuție și a dovedit că funcționează în realitate un concept atât de revoluționar în cunoașterea societății precum cel al „profitului social” al unei afaceri, mai ales în condițiile în care literatura academică geme sub greutatea numărului de utilizări ale conceptului de „capital social”, elaborat și utilizat, e drept, sub paradigma economică a acțiunii raționale.

Lucrurile se schimbă acum, când sistemul dominant de distribuție în societate începe să fie pus sub semnul întrebării din cauza efectelor pe care le-au produs recenta criză financiară și economică mondială, cu binecuvântarea practicii politice legitimată în multe premii Nobel acordate economiei și reducerea interesului pentru problemele fundamentale ale sociologiei. Acum, sociologia are o șansă. Șansa ei, însă, nu vine de la sine. Sau sociologia revine la problematica sa esențială: argumentarea societății „bune”, prin susținerea unor sisteme de distribuție dominante care să reprezinte o corectare/schimbare a celui existent, și atunci va avea succes, pentru că va fi indispensabilă. Sau, lasă această sarcină economiei, științelor politice, sau altor discipline academice și, atunci, pierde meciul în favoarea oricărei combinații dintre ideologie și marketing.

În ceea ce privește sociologia românească, care are de dat seama și despre rezultatele tranziției și despre adaptarea la efectele crizelor sociale și economice declanșate în România de criza mondială, trebuie menționat că specialiștii și instituțiile de specialitate sunt prea puțin pregătite și să abordeze o asemenea problematică, și să ofere răspunsuri pertinente. La urma urmei, înainte ca sociologii să se plângă de faptul că nu sunt băgați în seamă, ar trebui să explice de ce, în aproape două decenii, nu au abordat, nu au studiat, nu s-au preocupat tocmai de problemele care, acum, când este mai multă nevoie de ei, i-ar fi făcut utili.